

EN LÄSANDE SKOLA

Lärarguide

till läsoplevelser

Kompisar
och konflikter

ISBN 978-91-47-15579-8

© 2025 Jonna Bruce, Tarja Alatalo och Liber AB. Text- och datautvinning ej tillåten.

Förläggare: Charlotte Eriksson

Redaktör: Louise Mückstein, Annica Hedin

Projektledare: Emilie Szakàl

Produktion: Eva Runeberg Påhlman

Formgivare: Cecilia Frank/Frank Etc. AB

Illustrationer: Linnea Frank

Första upplagan

1

Repro: Repro 8 AB, Stockholm

Tryck: Graphycems, Spanien 2025

Läsupplevelsepaketet erbjuder skönlitteratur i tre nivåer och är ett samarbete mellan Liber och Bonnier Carlsen.

Tack till Jo Salmson, Veronica Isaksson, Rose Lagercrantz, Eva Eriksson, Minoo Shams och Katarina Strömgård som delar med sig av sin berättarglädje.

KOPIERINGSFÖRBUD

Detta verk är skyddat av upphovsrättslagen. Kopiering, utöver lärares och elevers begränsade rätt att kopiera för undervisningsbruk enligt BONUS-avtal, är förbjuden. BONUS-avtal tecknas mellan upphovsrättsorganisationer och huvudman för utbildningsanordnare, t.ex. kommuner och universitet.

Intrång i upphovsrättshavarens rättigheter enligt upphovsrättslagen kan medföra straff (böter eller fängelse), skadestånd och beslag/förstöring av olovligt framställt material. Såväl analog som digital kopiering regleras i BONUS-avtalet. Läs mer på www.bonuscopyright.se.

UNDANTAG

Kopiering är tillåten av de sidor som är markerade "Kopiering tillåten".

Sådan kopiering får endast ske till eleverna på den egna skolan.

Kopiorna får inte på något sätt spridas utanför den egna skolans verksamhet. Det innebär bl.a. att kopiorna endast får göras digitalt tillgängliga i skolans slutna nätverk. Upphovsrättshavarens ideella upphovsrätt enligt upphovsrättslagen och källangivelser i övrigt ska respekteras på sätt som anges i BONUS-avtalet.

Liber AB, 113 98 Stockholm
Kundservice tfn 08-690 90 00
Kundservice.liber@liber.se
www.liber.se

Förord

"Att läsa utan att reflektera är som att äta utan matsmältning."

– Edmund Burke

Jag är kanske privilegierad, uppvuxen med en bibliotekariemamma och ständig tillgång till något att läsa. Kärleken till böcker fanns där från min första levnadsdag. Men jag ser också vad läsupplevelser kan göra med barn idag, oavsett om det är när de knäcker läskoden, klarar av en svårare text än de tänkt, njuter av en högläsningstund eller utvecklar en djupare förståelse för en text.

Min förhoppning är att du som lärare med hjälp av Läsupplevelsepaketet ska uppmuntra eleverna att utmana sig själva och våga testa svårare eller ovana genrer. Jag hoppas också att du får stöttning i att utmana dig själv att frånga samtal om litteratur som syftar till att eleverna ska "svara rätt". Det är en kombination av läsförståelse, läskondition, läsflyt och fria samtal om innehållet i en text, de känslor den väcker och de tankar och erfarenheter den ger i mötet med vad man redan vet, som kommer ge eleverna de allra bästa förutsättningarna att bli aktiva läsare.

Denna lärarguide är tänkt som andrepilot som kan stötta dig i att hålla kursen när motivationen tryter eller som en ciceron till dig som just blivit lärare. Eller varför inte en ledstjärna. Oavsett hur du väljer att använda denna lärarguide, hoppas jag att du tillsammans med dina elever ska hitta många nya vägar ut i litteraturens fantastiska värld. Läsinlärning kräver övning och justering och vi läsare måste få pröva våra tankar och reflektioner kring litteratur med andra. Då kan vi upptäcka nya världar och idéer och identifiera oss som läsare.

Jag sitter givetvis inte på alla svar men jag är övertygad om att om vi förser eleverna med förmågan att bli såväl tekniskt skickliga som tänkande eller aktiva läsare så kommer läsförståelsen och i förlängningen även lusten eller engagemanget för läsning.

Jonna Bruce
Skolbibliotekarie

Innehållsförteckning

Förord	3	Att använda Läsupplevelsepaketet	20
Om Läsupplevelsepaketet	6	Översikt Läsupplevelsepaket.....	21
Syfte.....	6	Arbetsgång och praktiska tips.....	22
I Läsupplevelsepaketet ingår.....	6	Förslag på arbetsgång.....	22
Urvalet av titlar.....	7	Introduktion.....	22
Lärarguider.....	7	Upplägg högläsning.....	23
Om läsning och läsundervisning	8	Upplägg gruppläsning.....	24
<i>av Tarja Alatalo</i>		Helklass, gruppläsning, parläsning eller högläsning?.....	24
Vad innebär det att läsa?.....	8	Högläsning	26
Läsundervisning på lågstadiet.....	9	Hur högläser man?.....	27
Kodfokuserad undervisningspraktik.....	9	Plats.....	27
Utveckling av ordavkodningsförmågan.....	10	Egenläsning	29
Skrivandet är den andra sidan av läsningen.....	11	Boktips från bibliotekarien!.....	30
Läsflyt är grundläggande för läsförståelsen.....	11	Kapitelböcker.....	30
Meningsfokuserad undervisningspraktik	12	Bilderböcker.....	32
Centrala perspektiv i läsförståelseundervisning.....	12	Arbeta vidare	34
Ordkunskapsundervisning.....	14	Rollspel/Sitting drama.....	34
Modeller för läsförståelseundervisning.....	14	Måla till en sekvens.....	34
Att läsa är att lära	17	Vänd på perspektiv.....	34
Varför ska vi läsa och samtala om skönlitteratur – redan på lågstadiet?.....	17	Spelifierade boksamtal.....	35
En litterär kanon – eller inte?.....	19	Skriv till en scen.....	37
		Läsläxa.....	37
		Författarbesök.....	38

KOPIERINGSUNDERLAG

Boksamtal	39	8	85
Jämför!	40	9	87
Tänk om	42	10	89
Lek med tanken	44	11	91
Kluriga frågor.....	46	12	93
Dra slutsatser.....	48	13	95
		14	97
		Boksamtal	99
		Sekvensbilder	100
Läsupplevelser		Maryam och Mormorsmålet	102
Kompisar och Konflikter	51	Frågor till kapitel ...	
Hjälp! Jag gjorde illa Linn	52	<i>Första skoldagen i Sverige</i>	103
Frågor till sidor ...		<i>En ovanlig lunch</i>	105
6–13	53	<i>Mormorslängtan</i>	107
14–21	55	<i>Hej eller Salaam</i>	110
22–29	57	<i>Tänk om alla talade persiska</i>	112
30–39	59	<i>En stor hög med böcker</i>	114
40–47	61	<i>En skoldag utan Ida</i>	116
48–53	63	<i>Ont i magen</i>	119
54–61	65	<i>Snöängel eller groda?</i>	121
Boksamtal	67	<i>Rufus och inbakade flätor</i>	124
Sekvensbilder	68	<i>Är de kära?</i>	127
Mitt hjärta hoppar och skrattar	70	<i>Julpyssel</i>	129
Frågor till kapitel ...		<i>Det finns elaka släktingar</i>	132
1	71	<i>Är det krig?</i>	135
2	73	<i>Brev på persiska</i>	137
3	75	<i>Vårens första dag</i>	140
4	77	<i>Inget riktigt nyår</i>	142
5	79	<i>Bus-mamma</i>	145
6	81	<i>Bara en hjärnskakning</i>	147
7	83	<i>Sluta med tramset</i>	149
		<i>Kramnödiga Maryam</i>	151
		Boksamtal	154

Om Läsupplevelsepaketet

Läsupplevelsepaketet är inget traditionellt läromedel utan snarare en möjlighet att upptäcka skönlitteraturen som läromedel och för eleverna att utvecklas till såväl tekniskt starka läsare som tänkande läsare. Hur lägger vi en bra grund för att det ska ske? Dels handlar det om att presentera en mångfald av texter, dels om att elever lyssnar till vad andra tycker om böcker och hur människor de ser upp till tolkar en text. Jag tror att det är det som inspirerar, stimulerar och ger oss lust att läsa. Och det är precis vad Läsupplevelsepaketet syftar till att uppnå.

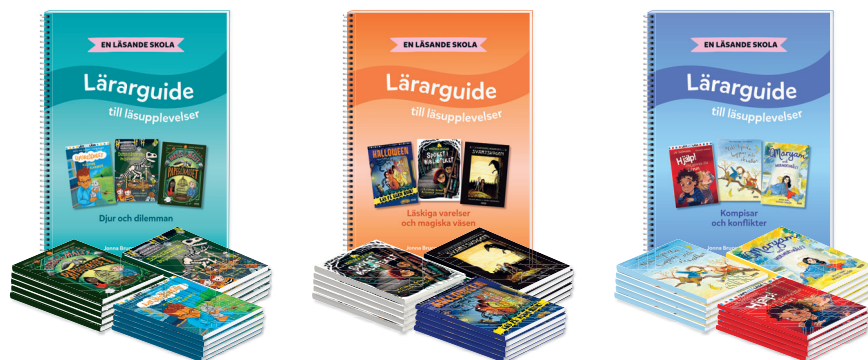
Syfte

- » Ge eleverna en god grund för att identifiera sig som läsare.
- » Erbjud dig som lärare verktyg för att använda skönlitteratur i din undervisning med fokus på det fria samtalet.
- » Utveckla elevernas läsförståelse och förmågor att utbyta tankar och erfarenheter genom olika skönlitterära texter.
- » Tidigt låta eleverna upptäcka glädjen i att samtala om litteratur.
- » Rusta eleverna för att utvecklas till aktiva läsare genom nyfikenhet och samtal.

I Läsupplevelsepaketet ingår

Skönlitteratur för elever finns i tre teman: *Djur och dilemman*, *Läskiga varelser och magiska väsen* samt *Kompisar och konflikter*. Ett läsupplevelsepaket innehåller totalt 15 böcker. Tre titlar i stigande svårighetsgrad. Varje titel finns i 5-pack. Det ingår även en lärarguide till respektive paket.

Fokus under arbetet med att ta fram de specifika titlarna har varit både att skapa en bredd och att borga för gemensamma läsupplevelser.

Urvalet av titlar

Skönlitteratur ska fungera som en spegel både utåt och inåt. Det ska finnas möjlighet till igenkänning men också att lära känna andra perspektiv. Urvalet är baserat på teman som jag vet att lågstadieelever tycker om, men också typiskt förekommande teman i undervisningen.

Det finns möjlighet att arbeta med ett och samma tema fast på olika nivåer. Titlarna är även specifikt utvalda för att de är så pass innehållsrika att de ger goda möjligheter till samtal. Urvalet har tagits fram med tankar kring representation och diversitet.

Lärarguider

Lärarguiderna vänder sig till dig som är lärare på lågstadiet. De innehåller avsnitt om läsförståelseundervisning, både genom beprövad erfarenhet och med förankring i forskning, samt hur du som lärare rent praktiskt lägger grunden för att utveckla dina elever till aktiva läsare. Guiderna innehåller några modeller/inriktningar för litteratursamtal samt arbetsblad där en del passar till vilken skönlitterär bok som helst, men även en specifik del där det finns kopieringsunderlag med läsförståelsefrågor till titlarna i respektive paket. I lärarguiderna delar jag även med mig av mina absoluta favoritböcker för lågstadiet.

Om läsning och läsundervisning

TARJA ALATALO

De flesta elever knäcker koden och börjar läsa utan lärarens insatser, men för att stötta alla elever att bli goda läsare är en medveten och framåtsiktande läsundervisning nödvändig. Läsundervisningen ska utgå från beprövad erfarenhet och vetenskaplig grund. När du som erfaren lärare använder metoder som främjar nybörjarläsares ordavkodningsförmåga och ser hur det stöttar dina elevers läsutveckling, kan du se det som en beprövad kunskap. När du jämför din undervisning med forskningsbaserad kunskap kanske du upptäcker att din beprövade erfarenhet varit väldigt nära det som forskningen kommit fram till.

Ofta kan beprövade metoder stärkas av forskningsbaserad kunskap genom att läraren får förståelse för *varför* och *hur* undervisningen kan stötta elevens lärande och utveckling. Lärare har berättat att när de fått knyta sin undervisning till teoretisk kunskap har de förstått *varför* undervisningen stöttar elevens läsutveckling och *hur* eleven kan stödjas vidare för att komma framåt. Den forskningsbaserade kunskapen är viktig i en framåtsiktande undervisning.

Vad innebär det att läsa?

I mina studier har det framgått att de allra flesta lärare i årskurs 1 jobbar för att alla elever ska knäcka den alfabetiska koden och börja läsa ihop bokstavsljud till ord. En medveten sådan undervisning kallas av en del för "phonics", men jag föredrar att kalla den för läsundervisning med ljudningsmetoden. Vidare jobbar lärare på lågstadiet med läsförståelse. Detta är helt korrekt utifrån teorin om vad läsning innebär. "The Simple View of Reading" är en ekvation som

ser ut såhär: Läsning = Ordavkodning x Förståelse (Gough & Tunmer, 1986). Eftersom x-tecknet betyder att ordavkodningen multipliceras med förståelse ska teorin förstås som en ekvation. Om det inte sker ordavkodning är det ingen läsning, om det inte sker en förståelse av det som avkodats, är det ingen läsning. Ordavkodningsförmågan är särskilt viktig i den tidiga läsinlärningen och när ordavkodningen är automatiserad blir förståelsen allt viktigare för läsningen.

Läsundervisning på lågstadiet

På lågstadiet ska undervisningen fokusera på att ordavkodningen automatiseras och att varje elev får upp läshastighet, parallellt med undervisning som utvecklar elevernas språkliga förståelse och förmåga att förstå det lästa. Undervisning i läsförståelse behöver stötta språkförståelsen och bygga elevernas ordförråd i olika skolämnena. Strategier för hur läsning av olika slags texter bäst kan läsas och förstås ingår också i läsundervisningen. Läsundervisningen kan enklast beskrivas som en kodfokuserad och en meningsfokuserad undervisningspraktik.

Kodfokuserad undervisningspraktik

Kodfokuserade praktiker handlar om förmågan att utveckla den tekniska sidan av läsningen: fonologisk medvetenhet, grafem-fonemkorrespondens, avkodning, stavning och läsflyt (Ruotsalainen m.fl. 2022).

Det råder samstämmighet i forskarvärlden om att god läs- och skrivförmåga förutsätter god fonologisk medvetenhet. Fonologisk medvetenhet är en kognitiv förmåga som innebär att eleven förstår att ett språk inte bara har ett innehåll, utan också en form. Det handlar alltså inte endast om att notera vad som sägs, utan också hur det sägs. Att vara fonologiskt medveten innebär att kunna manipulera språkets formella egenskaper, att kunna analysera, tänka och tala kring, eller leka med språket som objekt och skilt från betydelsen i eller utanför kontexten. Den fonologiska medvetenheten utvecklas i samklang med barnets kognitiva utveckling och i takt med barnets läsutveckling. Speciellt viktig är den fonologiska medvetenheten för avkodningsförmåga och läsförståelse eftersom avkodning förutsätter att läsaren kan konvertera bokstäver till ljud och läsförståelse underlättas av att läsaren är fonologiskt medveten.

TIPS!

I Liber Läs Lästräna får eleverna arbeta parallellt med bokstavskunskap, fonemisk medvetenhet och sammanljudning. Allt för att automatisera grundläggande avkodningsfärdigheter.

Genom att barnet blir exponerat för språk genom exempelvis samtal, sagoberättande och högläsning under sin barndom, börjar det att lägga märke till att ord och meningar sägs på olika sätt och att en del ord exempelvis rimmar eller är olika långa. Barnet blir så småningom också medvetet om de enskilda ordens språkljud, fonemen.

Fonemmedvetenhet innebär förmåga att urskilja de enskilda fonemen i språket. Om du tar ordet "mamma" så är fonemen /m/a/m/a/. Det är alltså fyra fonem i ordet "mamma". I ordet "schema" är det också fyra: /sch/e/m/a/, i ordet "gunga" likaså: /g/u/ng/a/. I ordet "läxa" är det däremot fem fonem: /l/ä/k/s/a/. Fonem och bokstav är alltså inte samma sak. Språklekarna i exempelvis "Bornholmsmodellen" hjälper eleverna att bli fonologiskt och fonemiskt medvetna så att de kan börja koppla ihop fonem och grafem (bokstav) och knäcka den alfabetiska koden. Kännedom om vilka fonem och grafem som hör ihop är en grund för läsningen, och det behöver barn få lära sig både genom lek i verksamheten och systematiska och planerade aktiviteter. Systematiska språkliga aktiviteter är särskilt viktigt för att förebygga läs- och skrivsvårigheter.

Kunskap om hur alfabetets bokstäver ser ut, vad de "heter" och hur de "låter" är naturligtvis grundläggande för läsning och det behöver finnas med redan i förskolans och förskoleklassens undervisning.

Utveckling av ordavkodningsförmågan

Ordavkodningsförmågan är en bärande plattform för den vidare läsutvecklingen och har visats följa vissa faser. En fas är inte en förutsättning för nästa fas, utan de kan överlappa varandra. Høien och Lundberg (1997) kallar faserna för pseudoläsning, logografisk-visuella fasen, alfabetisk-fonemiska fasen och ortografisk-morfemiska fasen. Andra forskare har andra benämningar på faserna. Det är bra för dig att veta i vilken fas varje elev finns i sin ordavkodningsförmåga.

I den första fasen, *pseudoläsning*, "läser" barnet omgivningen snarare än själva texten, det kan innebära att känna igen symboler och skyltar.

I den *logografisk-visuella fasen* har barnet inte kunskap om alfabetet eller hur bokstäver bildar ord, utan ser ordet som en logograf, en bild. Nu är det vanligt att barnen till exempel känner igen sitt eget och föräldrarnas namn och till exempel "McDonalds", "IKEA" och "LEGO" som bilder. Om du skriver orden på ett papper känner barnet inte igen dem.

I den *alfabetisk-fonemiska fasen* börjar barnet förstå att talspråkets fonem kan konverteras till skriftspråkets bokstäver. Nu lyssnar barnet

TIPS!

Bokpaketen En läsande skola - Börja läsa 1 och Börja läsa 2 utgår från ljudmetoden och har fokus på sammanljudning av bokstavsjud.

på hur språket är uppbyggt, vilket ljud hörs i början, i mitten och i slutet. Barnet börjar även skriva bokstäver i till exempel sitt eget namn. Barn som är i den här fasen behöver systematisk och direkt undervisning om hur fonem och grafem korresponderar. När barnet börjat förstå fonem-grafemkopplingar är det viktigt att låta barnet läsa korta texter med ord som är enkla att ljuda ihop, det vill säga med hålljud. Det finns enkla texter i exempelvis småböcker där språket är tillrättalagt.

I den *ortografisk-morfemiska fasen* har ordavkodningsförmågan kommit långt och barnet känner igen återkommande delar av ord eller hela ord. Sådana ord benämns ortografisk helordsläsning. Den helhetsbetonade, snabba och automatiserade ortografisk-morfemiska läsningen sker inte utan avkodning, utan läsaren utnyttjar ordens inre ortografiska (handlar om stavning) och fonologiska struktur och tar del av ordens komponenter. Orden avkodas direkt och läsaren kan i stället fokusera på innehållet i texten.

Skrivandet är den andra sidan av läsningen

Fonologisk medvetenhet och ordavkodningsförmåga utvecklas av att eleven läser och skriver. Genom skrivande med penna eller på ett tangentbord måste eleven utforska ordens fonem och knyta dessa till bokstäver, vilket tränar fonem-grafem-koppling och uppmärksamheten av ordens fonem. Därför är det bra om eleverna ges möjlighet att även skriva enkla texter.

Läsflyt är grundläggande för läsförståelsen

Läsflytet är den grundläggande komponent som driver fram och möjliggör läsförståelseförmågan. Det centrala i läsflyt är att avkodningen automatiserats så att eleven har god hastighet i läsningen, men även att eleven läser korrekt och med lämpligt prosodimönster, det vill säga betoning, ljudläge och frasering (Kuhn, 2005). Läsflytet ger läsaren möjlighet att fokusera på textens innehåll. För att få denna hastighet behöver läsaren ha god ordigenkänning, det vill säga läsa i den ortografisk-morfemiska fasen. Vid obekanta ord använder läsaren den fonologiska strategin för att ljuda sig igenom ordet. Läsaren går från medveten avkodning till automatiserad avkodning med hjälp av riklig mängd av läsning. Ändamålsenlig prosodi ses som ett tecken på att läsaren har uppnått läsflyt, eftersom det tyder på att läsaren förstår vad han eller hon läser.

TIPS!

I Liber Läs Första Läseboken får eleverna träna sitt läsflyt genom upprepad läsning i olika nivåer.

För att utveckla läsflytet behöver den text som läses vara i nivå med elevens läsutveckling eller något svårare om eleven får stöttning i läsningen. Ett framgångsrikt sätt att hjälpa elever som är på väg mot läsflyt är att ge dem rikligt med möjligheter att läsa sammanhängande text. Barnets läsförmåga kan även utvecklas genom att läraren medvetet uppmuntrar och styr eleven till att läsa texter i olika svårighetsgrad, enkla såväl som mer utmanande texter, men även texter som tränar avkodningsförmåga. Det är också viktigt att eleven får läsa texter som är inom det egna intresseområdet. Elever behöver dessutom höra text läsas uttrycksfullt och med intonation för att själva lära sig. Kombinationen av eget läsande och lärarens modelläsande hjälper eleverna att se kopplingar mellan talat och skrivet språk och även att höra prosodiska mönster i språket. Läsning av olika texttyper ger möjlighet att automatisera avkodningen och hjälper till att utveckla läsflytet eftersom läsaren möter nya ord och begrepp samt olika slags meningsbyggnad.

Meningsfokuserad undervisningspraktik

I meningsfokuserade praktiker ingår muntliga aktiviteter för att utveckla ordförråd och dela erfarenheter, textsamtal, läsförståelse och textskapande. Där ingår också lyssnade, skrivande och skriftliga ordförrådsaktiviteter (Ruotsalainen m.fl. 2022). Meningsfokuserad läsundervisning fokuserar på att stötta elever att förstå innehåll i det lästa.

Centrala perspektiv i läsförståelseundervisning

Läsförståelse innebär bland annat att förstå orden, att koppla ihop texten med tidigare kunskaper och att konstruera och förhandla om betydelsen i en interaktiv process (Paris & Hamilton, 2009).

Läsförståelsen ökar inte endast med hjälp av mer läsning eller av stort ordförråd, utan en rad studier visar på två centrala perspektiv i undervisningen som kan öka elevers läsförståelse. Dessa perspektiv är *undervisning som fokuserar på att hjälpa elever att förstå ett specifikt textinnehåll* och *undervisning som fokuserar på förståelsestrategier* (t.ex. Liang & Dole, 2006). Undervisning som stöttar elever att förstå ett specifikt textinnehåll inriktas huvudsakligen på elevernas förståelse av den text som de just läst, medan undervisning om förståelsestrategier handlar om att stötta eleverna att utveckla strategier för att förstå

innehållet i olika texttyper. Båda perspektiven kräver att läraren är aktiv och skapar samtal som kan stötta elevernas bakgrundskunskap och förmåga att förstå ord och begrepp, samt lära sig att förstå texters innehåll och budskap.

Undervisning som stöttar elever att förstå ett specifikt textinnehåll bygger på lärarens aktiva deltagande i samtal och dialoger samt förståelsefokuserade aktiviteter före, under eller efter läsning, för att ge eleverna vägledning att förstå, lära sig av och väcka intresset för läsning. Aktiviteter före läsningen kan handla om att relatera textens innehåll till egna erfarenheter, att undervisa om ordkunskap och att förutse vad texten kommer att handla om (Liang & Dole, 2006, se också Alatalo, 2023). Efter läsningen genomförs samtal och diskussioner om textens innehåll samt genomgång av ord och begrepp som ger eleverna möjlighet att återkomma till texten ytterligare en gång. Läraren kan ställa frågor om texten i syfte att generera diskussioner som stimulerar elevernas tänkande om textens innehåll för att stötta eleverna att förstå, lära och bli engagerade i texten. Syftet är att stötta eleverna i att ifrågasätta vad de läser och att tänka, undersöka, associera och kritisera.

Förståelsestrategier är avsiktliga mentala handlingar under läsning för att förbättra förståelsen. Strategianvändning innebär också avsiktliga ansträngningar från läsaren för att underlätta förståelsen och komma ihåg vad som lästes (Shanahan m.fl., 2010). Förståelsestrategier som redan på 80-talet visades öka läsförståelsen var att läsaren förutspår handlingen, ställer egna frågor till texten, klargör otydligheter och sammanfattar textens innehåll (Palincsar & Brown, 1984). Om läsaren medvetet använder sig av en enda strategi för att ta till sig textinnehållet, som till exempel att sammanfatta texten, ger det ökad läsförståelse. Om läsaren har fler strategier under läsningen, ökar läsförståelsen ännu mer.

Strategierna är inte desamma i alla texter, utan i berättelsen kan det handla om att fundera över huvudpersoner, miljö och lösning, medan exempelvis faktatexter ofta byggts upp med hjälp av korta sakliga meningar i rubriker, faktarutor och bilder. Forskning har också visat att strategiundervisning inte ska ges hela tiden utan endast när det behövs eftersom risken är att fokus hamnar på strategier istället för på textens innehåll. Däremot är det bra om läraren undervisar tydligt om hur och när strategierna kan användas.

Undervisning som stimulerar elevernas metakognitiva förmåga, det vill säga förmågan att övervaka sin förståelse av det lästa och att veta varför, när och hur olika strategier kan användas vid läsning av olika texter, är gynnsam för läsförståelsen (Houtveen & van der Grift, 2007).

TIPS!

I Liber Läs Ordkunskap finns lektioner och kopieringsunderlag för att stärka elevernas ordförråd (nivå 2-ord) och vidare stötta språkutvecklingen och bygga på läsförståelsen.

Ordkunskapsundervisning

Det finns en stark och entydig koppling mellan läsförståelse och ordförråd (Pearson m.fl., 2007) och undervisning i ordkunskap behöver därför ingå i alla skolans ämne varje dag (Wright & Neuman, 2015). När undervisning i ordkunskap knyts till sammanhang som elever förstår främjas elevernas läsförståelse. Ordförrådet kan delas in i tre nivåer: nivå 1-ord, nivå 2-ord och nivå 3-ord (Beck, m.fl., 2013). Nivå 1-ord omfattar de mest grundläggande orden, som "hund", "trött", "springa" och så vidare. Nivå 2-ord hör till det ordlager som omfattar "s sofistikerade ord" och som är användbara för mogna språkanvändare samt typiska i skrivet språk. De kallas också för "skolspråksord". Det typiska för nivå 2-orden är att de kan beskrivas med synonymer som elever förstår, exempelvis "notera" (se), "unik" (sällsynt) och "engagerad" (intresserad). Undervisning om nivå 2-ord rekommenderas av forskningen eftersom det är gynnsamt för elevernas ordförråd. Nivå 3-ord är ord och termer som hör till särskilda ämnesområden och ska behandlas i ämnessammanhang.

Modeller för läsförståelseundervisning

I forskningen förekommer en rad olika sätt att undervisa om förståelsestrategier (se Alatalo, 2023, Liang & Dole, 2006), av vilka jag presenterar några nedan. Metoderna har samma syfte och bygger på fyra kognitiva aktiviteter: att förutse handlingen, ställa egna frågor till texten, klargöra otydligheter och sammanfatta textens innehåll (Palincsar & Brown, 1984). Målet är att stötta eleverna att bli aktiva och självständiga läsare och för det behöver de veta vilka strategier de kan använda, hur de ska användas och varför just de strategierna är användbara. Metoderna är dialogiska och går ut på att läraren utmanar eleven på rätt nivå och vägleder eleven till en tillämpning av effektiva strategier.

Det reciproka textsamtalet lyfts fram som särskilt betydelsefullt i strategiundervisningen. Det innebär att läraren introducerar förståelsestrategier för elevgruppen, agerar modell för hur de kan tillämpas, reflekterar över dem tillsammans med eleverna, lär dem att övervaka sin förståelse och uppmuntrar till kooperativt lärande. Strategiundervisningen behöver utmana elevernas tänkande. Övningar som exempelvis handlar om att dra slutsatser och som saknar undervisning om hur eleverna ska resonera eller tänka när de drar slutsatser under läsningen är inte strategiundervisning (Shanahan m.fl., 2010). Några metoder för strategiundervisning (Liang & Dole, 2006):

Reciprok undervisning

Dialogisk undervisning och det ömsesidiga samtalet mellan lärare och elever är centralt före, under och efter läsningen. Lärare och elever berättar/visar hur de tänker när de läser. Metoden bygger på att förutse handlingen, ställa egna frågor till texten, klargöra ottydligheter och sammanfatta textens innehåll.

Questioning the author

Metoden går ut på att ställa frågor till textens författare för att därigenom betona att läsaren inte ensam är ansvarig för förståelse av textens innehåll, utan att även författaren är ansvarig. Eleven får genom att ställa frågor till författaren, syn på vad det är som hen inte förstår i texten. Frågor som kan ställas är "Vad vill författaren säga?", "Varför säger författaren detta?", "Är författaren tydlig?" "Hur skulle författaren kunna vara tydligare?" och "Hur skulle du säga det?".

Transaktionell strategiundervisning

Lärare och elever berättar för varandra hur och vilka strategier de använder. Elever och lärare diskuterar textens innehåll. Kan vi tolka det så? Är det en rimlig tolkning eller ska vi läsa lite till och tänka vidare? Undervisningen går ut på att tänka högt tillsammans. Eleven uppmuntras att synliggöra sina tankar genom att rita exempelvis tankekartor för att åskådliggöra tänkandet.

Begreppsorienterad undervisning

Metoden går ut på att elever får öva på att aktivera förkunskaper och ställa frågor som de vill ha svar på. Vad vet vi och vad vill vi ta reda på? När eleven läser texten ställer hen frågor om innehållet i det lästa, söker information, kombinerar ny information med information som elever mött tidigare i texten. Slutligen sammanfattar eleven vad hen fick reda på genom att göra en grafisk representation, bild eller diagram. Metoden har visats vara gynnsam att använda vid läsning i SO- och NO-ämnena.

Strategiundervisningen har som mål att eleverna ska bli aktiva och självständiga läsare. Läraren utmanar eleven på rätt nivå och vägleder eleven till en tillämpning av effektiva strategier. Strategiundervisningen behöver vara explicit och stötta elevernas förmåga att använda strategier men även stimulera deras metakognitiva förmåga. Explicit undervisning handlar om strategier för hur elever kan ta till sig textinnehåll genom att exempelvis interagera med texten, samt hur de kan använda det i läsning av olika texter (Liang & Dole, 2006; Shanahan m.fl., 2010).

Att använda Läsupplevelsepaketet

Elever behöver verktyg för hur man kan tänka när man läser. Att använda sig av specifika frågor för en enskild text kan göra att samtalet eller arbetet med texten koncentreras till det du som lärare vill fokusera på. I sammanhanget är det viktigt att nämna att arbetsblad med frågor till texten inte alltid förser eleverna med strategier, då de inte lär dem hur de kan tänka kring det lästa. Att arbeta med arbetsbladen i denna lärarhandledning eller andra generella upplägg kring texter har fördelarna att du som lärare eller ledare av boksamtal inte behöver lägga tid på att antingen leta upp färdigt arbetsmaterial eller skriva egna frågor till varje enskild text.

Efter att ha använt ett generellt upplägg en tid kommer eleverna att bli så pass vana vid det att boksamtalen behöver bli mindre styrda och kan flyta på utan större ansträngning (observera att elever kan behöva påminnas i att använda sig av verktygen/strategierna). Det gör, i sin tur, att eleverna blir mer och mer självständiga i sina boksamtal. Att testa resonemang, reflektera över vad i en text som fått en att känna på ett visst sätt och att höra andras perspektiv, utvecklar språkförståelsen som i sin tur påverkar läsförståelsen enligt "The Simple View of Reading" (Gough & Tunmer, 1986). Men läsförståelse är komplext. Det handlar både om att förstå texter på ytan och att skapa en djupare förståelse för dem. Att arbeta med läsförståelse bör då kanske spegla denna komplexitet? Med det menar jag att vi bör arbeta på flera fronter med läsförståelsen, både genom samtal och arbetsmaterial.

**Frågor till
boksamtal**
se s. 39

Arbetsblad
se s. 51

Översikt Läsupplevelsepaket

	Läsupplevelser Djur och dilemman	Läsupplevelser Läskiga varelser och magiska väsen	Läsupplevelser Kompisar och konflikter
Nivå 3	Djurgänget – Kelvins kaniner	Halloween	Hjälp! Jag gjorde illa Linn
Nivå 4	LasseMajas detektivbyrå – Dinosauriemysteriet	Spöket i biblioteket	Mitt hjärta hoppar och skrattar
Nivå 5	Papegojkaoset	Svartskogen	Maryam och Mormorsmålet

NIVÅ 3: Passar elever som har kommit igång med sin läsning och har ett visst läsflyt. Böckerna innehåller bildstöd till varje sida. Ljudstridig stavning, dubbelteckning och enstaka sammansatta ord.

NIVÅ 4: Passar elever som har en viss automatik i sin läsning men behöver träna läsflyt och prosodi. Kapitelböckerna innehåller en varierad meningsbyggnad, ljudstridig stavning, dubbelteckning och sammansatta ord. Böckerna innehåller bildstöd till många sidor.

NIVÅ 5: Passar elever som har en automatiserad läsning och läsflyt men behöver träna mer på prosodi. Kapitelböckerna innehåller en varierad meningsbyggnad, ljudstridig stavning, dubbelteckning och sammansatta ord. Böckerna innehåller bildstöd i varje kapitel.

För de elever som inte nått upp till nivå 3 i sin läsutveckling rekommenderar vi en lägre nivå, 1 eller 2, som ingår i läspaketen Börja läsa 1 och 2.

BÖRJA LÄSA 1: Passar elever som behöver lära sig bokstavsljuden. Böckerna utgår från ljudmetoden och har fokus på sammanljudning av bokstavsjud. Bokstavsordningen är vald utifrån de bokstavsljud som är vanligast och som är lättast att ”hålla ut”.

Alla har rätt till en läsupplevelse!

Läsupplevelsepaketet för åk 1–3, ger eleverna de allra bästa förutsättningar att bli aktiva läsare genom att de får möta skönlitterära böcker i olika teman och genrer. Engagemang för läsning skapas genom en kombination av läsförståelse, läskondition, läsflyt och samtal om vilka tankar och känslor texten väcker.

Lärarguiden till Läsupplevelser Kompisar och konflikter innehåller:

- Aktuell forskning om läsförståelseundervisning
- Praktiska tips för att utveckla dina elever till aktiva läsare
- Modeller/inriktningar för litteratursamtal
- Kopieringsunderlag – arbetsblad som passar till vilken skönlitterär bok som helst
- Kopieringsunderlag – arbetsblad till alla titlar i paketet Kompisar och konflikter.

Jonna Bruce

Foto: Jonna Bruce

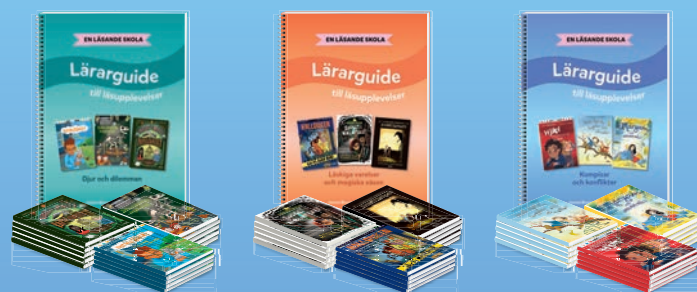

Tarja Alatalo

Foto: Anders Gärdestig

Lärarguiden till Läsupplevelser är skriven av **Jonna Bruce**, skolbibliotekarie med särskilt engagemang för en läsande skola. Hon har tidigare skrivit bland annat Skolbibliotek nu! skolbibliotek som pedagogisk funktion. Lärarguiden innehåller även ett kapitel skrivet av **Tarja Alatalo**, professor i pedagogiskt arbete vid Institutionen för lärarutbildning vid Högskolan Dalarna, med särskilt engagemang för forskning som handlar om språk-, läs- och skrivundervisning. Hon har tidigare skrivit bland annat Läsundervisningens grunder, 3 uppl.

Läsupplevelsepaketet erbjuder skönlitteratur i tre nivåer och är ett samarbete mellan Liber och Bonnier Carlsen.

Läsupplevelser är en del i serien *En läsande skola* och finns i tre teman: *Djur och dilemman*, *Läskiga varelser och magiska väsen* samt *Kompisar och konflikter*.

www.liber.se

Best.nr 47-15579-8
Tryck.nr 47-15579-8

9 789147 155798